

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Hieronymi Dandini Cæsenatis E Societate Iesv De Corpore
Animato Lib. VII.**

Dandini, Girolamo

Parisiis, 1611

XXVII. De sexus Diuersitate: marisque foemina temperatione.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95641](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95641)

est, in aliis longius; vt singula plus caloris & humoris habuerint, & vtrunque qualitate diligentius conseruauerint atque ab hostilibus & contrariis causis defenderint, ac demum optimis alimentis minimèque calorem innarum obruentibus temperatè quaque vsa fuerint.

Humorem innatum ad vitium vsque vitæ conseruari.

Non ignoro non deesse, qui humorem illum, quem in prima formatione hauserunt corpora nostra, nequaquam credant ad vltimum vsque vitæ aliqua saltem ex parte conseruari: propterea quòd perexiguus sit, nec tandiu videatur posse ab interitu vindicari. At quid aliud est naturalis mors quàm humoris huius consumptio calorisque extinctio? & vnde nam naturalis vitæ periculus fieri poterit, nisi ex humoribus huius & caloris quantitate petatur? nam qui copiosiore humorem habent abundantiorèque calorem, idè diuturniorem degere vitam existimantur; quòd in eorum corporibus diutius conseruetur is humor, qui caloris & vitæ fundamentum est. Quòd si is quantitate exiguus est, virtute certè plurimus erit: omnique studio & industria fouebitur, augetur atque ab alimentario humore restaurabitur; qui tum eo coniunctus nequaquam illius naturam mutabit, sed potius tuebitur. In plantis verò, quæ ex minimo interdum semine nascuntur, primus ille humor in radicibus maximè, internodiis, & similibus partibus conseruetur. Denique ad hanc sententiam confirmandam illud est non leue argumentum, quòd cum in duabus illis qualitatibus omnis vita consistat, abeuntibus illis subsistere vita non posset: & nisi eadem omni tempore permanerent, non esset idem numero viuens in tota vita, sed de hoc alibi pluribus differendum est.

DE SEXYS DIVERSITATE,
marisque & feminae temperatione.

CAPVT XXVII.

Dixi de iis, quæ velut principia sunt viuentium temperationis; de calore inquam naturali, de spiritu, deque humore primigenio. Còsequens est de iis dicere, quæ cum tēperatōne coherent & ab ea proficiuntur, ad eamque ignoscendam magnopere pertinent. Statim autem mihi sese offert diuersitas illa sexus maris & feminae, quæ ex temperationis diuersitate nascitur. Non ita tamen, vt mas & femina, siue animalis, siue viuentis, essentielles differentie sint. Nam vt Androgynos mittam, in quibus vterque sexus reperitur, nec tamen in vno & eodem plures essentielles differentie esse possunt: neque in omnibus viuentibus reperuntur, vt in plantis, neque in animalibus pluribus, vt in 4. de animalium historia lib. cap. 11. & in 2. de eorumdem procreatione cap. 4. Philosophus confirmauit. Et in iis, in quibus visuntur eiusdem speciei sunt mas & femina; vt est in tex. 25. lib. decimi metaph. cum tamen essentielles differentie speciei differentiam vbique fallant, sumuntur enim essentielles differentie ex forma, maris autem & feminae forma eadem est, materia diuersa; aut potius materia conditio, quatenus habent corpora alio atque alio modo disposita. Et si enim

Vt differat mas & femina.

A partibus quoque quibusdam corporis differre videantur, ea tamen aut propria & essentielles partes non sunt, sed impropria & quæ post generationem nuncupantur; vt barba, crista, calcaria, exertientes, cornua.

Aut genitales partes, quibus maximè distinguuntur, optimaratione ostendit Galenus in libro 14. de vsu partium cap. 6. & libro 2. de semine cap. 5. & in libris de anatomicis administrationibus eadem in vtroque sexu prorsus esse, soloque differre situ: quòd maribus extra abdomen pendeant, feminis intra coloratae sint, vterique ceruix inuersa pudendum virile referat, ac inuersum item fundum seroti similitudinem habeat. Ita vt si aut hæ producentur extra, aut illæ ad interiora contraherentur, tantundem ferè in vtroque sexu conspiceretur esse.

Diuersa genitalium forma.

B Quod in femina quidem imperfectionem libuit Galeno referre: vt quemadmodum talpa, & animalibus nuper natis nondum perfectè formati, oculi sub membrana latent, sic genitalia membra intus contingantur in femina. Sed longè aliam esse huius rei rationem mox docebo. Et alio quodam modo apud Arist. in libro 4. de animalium ortu cap. 1. scriptum est. matrem & feminam virtute quadam & imbecillitate definire. Quod mas animal illud sit, quod coquendi & fecernendi feminis vim habeat; & idè in procreatione vim obtinet efficientis causa; formamque largitur proli: femina verò illud, quod cum tantam vim non habeat, vt semen possit fecernere, maris semen suscipit: & cum aliud negant procreare, procreantis alterius actionem sustinet: ne si non sit id, quod gignat; illud certè sit, in quo gignatur id quod gignitur. Quocirca cum in cap. 3. eiusdem libri, tum in cap. 1. libri 2. diuersitatem hanc sexus doceridem auctor non esse aliam ob causam in natura, quàm propter procreationem speciei que conseruationem. Alioqui si mas & femina per se considerentur, solus mas per se quaritur & procuratur à natura; femina velut monstrum & oblium animal & imperfectum existit; dum propter feminis defectum & imbecillitatem produci mas non potuit.

Vnde est genitalium diuersitas.

D Propterea non in omnibus viuentibus inest sexus: quòd permulta sint, quæ exputrescente materia procreantur facile, & allequatur id, quod in ea specie perfectum est. Plantæ verò vt inmobiles hærent terræ; neque congregi ad gignendum possunt; & earum semen in terram iactum plantam procreat. Quare cum tam facilis & expedita procreatio esset, frustra nimirum laborasset natura in alia per sexus diuersitatem procuranda. In perfectioribus præsertim animantibus, quæ alio ferè modo nequaquam poterat gigni, summo opere id agendum fuit.

Cur non in omnibus viuentibus sexus.

E Vniuersè autem credendum est matrem feminam calidiorem esse. Quod tum ex tactu, colore, adipè, pilis, membrorum amplitudine, & rectitudine, soliditate, ac robore, operatione omni, cæterisque omnibus huius rei argumentis; tum ex corporis quantitate ostenditur. Maiora enim euadunt propter calorem marium quàm feminatum, corpora. Tum ex principiis generationis, ex loco, in quo gignuntur; ex motu in vtero; ex partus tempore, & consequente purgatione cognoscitur. Nam & ex calidiori femine, locoque calidiori gignitur mas & paucioribus diebus, &

Mas calidior femina.

paucioribus diebus, & citius mouetur in vtero, citius excluditur, breuiorque purgatio est: quæ omnia caloris existunt opera. Tum verò confirmat Galenus ex partium genitalium situ excrementique plurimi sanguinis inquam menstrui, abundantia.

Car. diuersus genitalium sit.

Nā vt caloris ac spiritus est ampliare, extendere & producere, sic in maris formatione, inquit ille, partibus omnibus intus delineatis vniuersus spiritus foras erumpens genitales partes intus formatas foras protrudit: quod in frigidiorē fœmina non item euenit. Eandem etiam ob causam fit, vt cum minus coquere possit, multò abundet in cocto, & excrementoso sanguine, quem statim temporibus natura purgat.

Prior hæc Galeni ratiocinatio magnopere mihi suspecta est. Neque enim in extrema operatione credendum est tam vehementem esse spiritum, vt peritonæum & abdomen totum rumpe-re possit & partes illas protrudere: vmbilico potius aliæque parte cum minore labore expiraret: & solus facilis euaderet, quàm solida membra inuertendo perque angustum locum trahendo. Neque illa sola membra, sed intestina quoque non minus protruderet: præsertim cum hæc ad motum promptiora sint. Denique adsunt Androgyni vtrumque partium genus ostentantes. Sic igitur habeto. Genitales illæ partes propterea ita dispositæ sunt & formate, mari extra pendent, fœminæ intus condite; quoniam ita ad sobolem procreandam oportunitas erat & necessarium: vt alter agere posset, & semen conferre; altera illud suscipere, fouere, & conseruare, conceptumque factum alere & gestare.

Altera Galeni ratiocinatio proculdubio vera est, & multò ante ab Arist. explicata in cap. 1. lib. 4. de animalium ortu. Et si enim contrarium aliqui inde confecerint; quod sanguis calidus sit, atque vbi plus est sanguinis, plus caloris esse oporteat. Hi tamen docendi sunt, non quamlibet sanguinis copiam calidæ constitutionis indicium esse, sed solius boni, vitis, accuratæque cocti sanguinis. Mēstruus autem ille sanguis inutilis protus est, incoctus, excrementosus, superfluus; & ideo purgatur & eicitur à natura. Hocque caloris inopiam testatur, quippe propterea fit, quod sanguis imbecilliori fœminæ calore coqui satis non potuit: & ideo penè corruptus expellitur.

Menstrua fœminæ purgat.

Sed pluribus aliis in locis idem ipse philosophus eandem sententiam confirmauit. Nam in 29. problem. sect. 4. cum quæreret, cur hęc viri, ætate fœminæ sint ad venerem propensiores, eam respondit esse causam, quoniam viri calidiores sunt, siccioreque natura, fœminæ humidiores & frigidiores. Quare viri æstiuo calore franguntur & debilitantur, hęc robuste sunt. Contra fœminæ propter caloris inopiam humorem hęc habent concretum, ætate autem copiosiori calore irritatur Venus. Rursum in problem. 10. sect. 10. cum quæsiisset, cur mares fœminis corpore grandiores sint, respondit, quia illi sunt calidiores, calorque augendi vim habet. Et in libro de longitudine, & breuitate vitæ cap. 3. eandem exposuit esse causam, cur mares longinquioris vitæ sint. Quorum vtrumque intelligendum est plerumque ita esse, & vbi cætera omnia fuerint paria. Alioqui in cap. vltimo libri 4. de animalium historia, ab vtraque hac generali

propositione multos excipi voluit, in quibus fœminæ & corpore grandiores, & viuaciores maribus sunt. Quin etiam canes Laconicos in cap. 20. libri 6. eiusdem operis, minus minere affirmauit; quod magis, quàm fœminæ, laborent. Et in cap. 11. in equorū genere propter coitum, mares breuiorem vitam habere. Quæ etiam fuit causa, vel in cap. 16. libri 1. de animalium ortu in insectorum genere, ea quæ coeunt, habere fœminas tradidit maxima ex parte maiores maribus: atque in piscibus, ouiparilque quadrupedibus hoc ipsum ferè obseruari: quoniam ouorum copiam ea gestare oportet. Iam verò in 4. libro de animalium procreatione cap. 1. mares esse fœminis calidiores hic idem Philosophus ex eo deduxit, quod coquere possunt & fecerere semen; fœminæ non possunt. Et in 3. de partibus cap. 1. propter caloris abundantiam robustiores esse & animosiores. Et cap. 4. phisiognomi libelli, eos esse in omni virtute meliores. Quam ob causam in 1. lib. Polit. cap. 3. & 8. fœminis eos præfecit; tanquàm à natura ita conformatos, vt illis dominarentur. Denique ex hac ipsa causa proficitur, vt membrorum omnium cōstitutio, totiusque corporis conformatio multò sit perfectior, & ad omnes operationes aptior in maribus, quàm in fœminis.

Tum quia calor est is, qui formationem totam moderatur, membræque omnia fingit & temperat. Tum quia vbi plus est caloris plus item necesse est aëri humoris esse, in quo is calor suscitatur & vigeat: minus autem aquæ, & frigida humiditatis, quæ calori inimica est. Vnde corpus existit tum ad diuturniorem vitam, tum ad operandum magis accommodatum: quod & nimio humore aqueo, qui abundat in fœminis, consumpto magis est temperatum; & plus humoris aëri & caloris habet: estque rarior, & ad perspirandum aptior: magisque porosum; & pluribus ac amplioribus patens meatibus, tum ad suscipiendum alimentum, tum ad expellenda excrementa. Et ideo copiosior emittit sudorem, quod & calidius sit, & porosius: eamque fortasse ob causam purgationem mensuram fœminis prouidit natura. Venæ quoque maribus infunt, ampliores, copiosiore sanguine bono & vili plene. Tum corpus robustius vireque firmiores propter meliorem scilicet corporis constitutionem, & partium omnium ac membrorum comparationem. Vnde Hippocratis illud in Aphor. 43. libri 7. Mulier ambidextra non fit, propter caloris imbecillitatem, inquit Galenus; Adde carnis soliditatem, quæ ex perfecta fit nutritione, atque alimenti optimè resoluti assimilatione. Cum in fœminis partes omnes imbecilliores sint, caroque nimium mollis & fluxa, propter nimium humorem aqueum, & caloris inopiam, Vt iam ex his omnibus minimè mirum videri debeat, si Aristoteles fœminam appellauit monstrum in natura, lætūque animal, mancum, & imperfectum.

Quod si Galenus in libro de pulsibus ad Tyrones cap. 9. & libro 3. de causis pulsus. cap. 2. & Aueroes in 4. colliget cap. 19. mares dixerunt rariorem ac tardiorem, quàm fœminas, habere pulsum: Id tamen caloris maioris argumentum non est: sed illud potius, quod maribus maior est, & vehementior. Fœminis enim frequentior est propter organorum angustiam, crudo-

Pulsus maris & fœminæ qualis.

crudorumque ac frigidorum humorum oppres-
sionem; quæ prohibet, ne tantum extendi & di-
latari arteriæ possint.

*Aliq. femina
mare aliquo ca-
lidior.*

Quamquam negandum non sit, fieri interdum
posse, ut femina quæpiam sit aliquo mare cali-
dior. Etenim hoc Arist. loca testantur: reque ipsa
& certa ratione confirmatur. Quippe cholericæ
aut sanguinæ femina phlegmaticæ aut melan-
cholicæ mare calidior erit. Atque ex ratione vi-
ctus certum est magnopere mutari posse natura-
lem corporis habitum, feminamque calidiorē
fieri, frigidiorē marem. Neque de sexibus plu-
ra hic locus postulat.

DE ÆTATIBVS. QUÆ TEM-
perationis mutationem ac durationem
significans.

CAPVT XXVIII.

Erta est ac determinata totius animan-
tium vitæ periodus. At non eundem
semper statum retinet; sed mutantur
sæpius; tum corporis granditate; tum
temperacione ac operationibus vniuersis. Diuer-
sa hæc mutacionum tempora, partialisque peri-
odi, in quibus alium atque alium statum habet ani-
mal, appellantur ætates: de quibus tanquam ad
temperacionem pertinentibus hoc loco dicendum
mihi proposui. Est igitur ætas nil aliud, quam vitæ
durationis spatium, quod ex notabili aliqua
mutatione ac varietate magnitudinis, temperacio-
nis, & actionis animantium petitur. Quæ muta-
tio non in temperacione innata, sed in influente
intelligitur: & ideo in viuentibus duntaxat ætates
nominamus. In tebus enim inanimis principium
quidem est, & finis, sed cum nullus reperitur cer-
tus & fixus terminus, nulla statim periodus muta-
tionum illarum, quas in animantibus obserua-
mus; ætates in illis nequaquam distinguimus.

Ætas quid.

Ætates quot.

- Iam quot sint in viuentibus mutationes, quor-
umque sint ætates, magnam esse video inter Phi-
losophos, Medicos, Astrologos, & verò etiam iu-
risperitos dissentionem. Arist. enim tex. 56. po-
sterioris libri de ortu, & interitu, duplicem solum
visus est ætatem facere: oetum alteram, qua viu-
entia ad suam perfectionem progrediantur: alteram
interitus, qua paulatim & sensim acquisita perfe-
ctio minuitur, donec penitus tandem aboleatur.
1. Sed in libro de respiratione cap. 14. triplicem di-
stinxit: iuuentutem primam, quæ totum accre-
tionis tempus continet: deinde statum, consisten-
tiamque; dum accretione cessante conditio ead-
dem quantitatis conseruatur: postremò senectute-
m, quæ decrectionis tempus complectitur vsque
ad mortem.
2. Hippocrates autem in Aphor. 13. lib. 1. & Aphor.
18. lib. 3. & libro 1. de Dieta, & Galenus libro 6.
de sanitate tuenda cap. 2. & in comm. ad Aphor.
18. citatum, alisque in locis, quatuor ætates distin-
xerunt: pueritiam, adolescentiam seu pubertatem,
iuuentutem, & senectutem: primam calidam & magno-
pere humidam; alteram temperatam; tertiam calidam
& siccam: quartam frigidam & siccam. Et quamuis Ga-
lenus in illo de sanitate tuenda libro eas dixerit,
haud satis posse annorum numero definiri: Eodem

A tamen in loco, & in expositione septimi & 9.
Aphor. lib. 5. pueritiam 14. aut 15. aut 18. anno ter-
minat; adolescentiam seu pubertatem 25. & iu-
uentutem 35. ita ut reliquum esse senium intelli-
gatur. Quamquam ego in hac partitione minus
constantem Galenus video. Nam in comm. 13.
Aphor. lib. 1. præter has ætatem consistentiam inter
iuuentutem & senectutem addendam esse ostendit.
Et rursum in libro, cui titulus est, Adscriptæ
definitiones medicæ, iuuenum, vigentium, medi-
diorum, & senum ætates solas distinguit; iuuenes
dicens tum pueros tum adolescentes: Ac demum
in 8. lib. de Hippocratis & Platonis decretis cap.
6. pueritiam nominat, iuuentutem, senectutem, &
decrepitam: primam veri per similem, alteram
æstati, tertiam autumnò, quartam hyemi.

B Auicenna verò in prima sen. primi canonis 5.
doctr. 3. cap. 3. & libro 12. de Animalibus cap.
4. adolescentiam vsque ad trigesimum ferè an-
num introducit, iuuentutem seu consistentiam
vsque ad 40. decretionem, licet non manifestam,
vsque ad sexagesimum, ac denique senium & de-
clinationem manifestam vsque ad obitum, sed
adolescentiam in quinque partes tribuit, prima
est infantia nondum ad motum & ingrediendum
apta: altera pueritia, antequam mutentur dentes:
tertia consequens vsque ad seminis effusionem:
C quarta, qua barbescit: postrema, qua virium firmi-
tatem sibi comparat accretionemque totam ab-
soluit.

Verum recentiores complures quinque 6.
minò partibus vitam nostram concludi asserunt:
quarum prima est adolescentia, calidissima & hu-
midissima, ad 25. vsque annum attingens, quæ in-
fantia constat, tribus quatuorue annis, pueritia, ad
10. annum prouecta; pubertate, ad 18. & ad 25.
adolescentia totius appellatione nominata. Al-
tera iuuentus florida ad 35. vel 40. annum pro-
ducta; cuius propria venustas, agilitas, & ferocia;
ab Auicenna pulchritudinis ætas appellata. Hæc
calida est & parè humida. Tertia constans, ma-
tura, & virilis, omnino temperata, ad 50. ferè ex-
currens annum. Quarta senectus, quæ ingraves-
cens declinat ad mortem frigida & sicca, ad 65.
vsque annum. Postrema decrepita & senium vl-
timum, frigidissima & siccissima, & ad occasum
tandem perducens.

Quinarium item ætatum numerum fecit olim 7.
Varro: sed ita partitus est, ut singulis præter vlti-
mam 15. tribuerit annos. Vnde credi potest ortum
habuisse scitum illud à Cic. quoque usurpatum in
libro de Senect. quo vitæ nostræ ætates fabula-
rum actibus comparantur. Quoniam ut in fabu-
lis sunt quinque actus, nec persona quinque e-
gressa exire vltra permittitur; sic in hominum vita
ætates quinque separantur, vltra quas nullus est,
qui viuat.

Sex videntur illi distinguere, qui ciuilem con- 8.
uictum considerant: infantiam, qua, ut bestiolæ
viuimus; pueritiam qua disciplinis imbuendi
tradimur: iuuentutem, qua ad arma & bella ac-
cedimur: virilem ætatem, qua patres familias su-
mus: senectutem, qua prudentia viget: decre-
pitam, qua infantia redit.

Poetas quosdam septenario numero dimensos 9.
fuisse scribit Arist. in 7. polit. cap. 16. Et post sa-
pienter Astrologi, tamen si patronum habeant
Probum in libro de anim. & Dæmone, earum